

УДК 351.88

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.9>

Цимбал Богдан Михайлович,

кандидат технічних наук,

доцент кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки,

докторант навчально-науково-виробничого центру

Національного університету цивільного захисту України

ORCID ID: 0000-0002-2317-3428

СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ОСОБИСТОСТІ

SOCIAL MECHANISMS IN THE SYSTEM OF PERSONAL SECURITY MANAGEMENT

У статті комплексно досліджено та висвітлено становлення загальнотеоретичних характеристик соціальних механізмів в системі управління безпекою особистості.

Аргументовано показано, що на сучасному етапі становлення українського процесу реформування державно-суспільного ладу у різноманітному спектрі небезпек, чільне місце займають соціальні небезпеки і загрози. Поглиблення кризових процесів, серйозні помилки та прорахунки у здійсненні радикальних реформ сприяли досягненню критичних величин соціальних втрат. Інтегральними показниками соціального неблагополуччя суспільства та зниження рівня його безпеки є погіршення демографічних характеристик, що відображають загальний стан генофонду, зростання девіантних проявів, зниження рівня життя більшості населення країни, зростаюча соціальна диференціація за майновою ознакою, надмірна поляризація доходів, значне руйнування соціальної. В даний час існують також безліч проблем, що дозволяють стверджувати про зниження соціальної безпеки соціуму, серйозні соціальні небезпеки та загрози, що ускладнюють ефективне здійснення діяльності влади із захисту своєї країни. Проблема соціальної безпеки з найдавніших часів була, є і, очевидно, буде серед пріоритетних і найважливіших напрямів забезпечення національної безпеки, її невід'ємних компонентів. Це діяльність людини, держави, світової спільноти з виявлення, попередження та усунення тих факторів та обставин, які здатні позбавити людей фундаментальних матеріальних та духовних цінностей, завдати їм шкоди, закрити шлях для розвитку та навіть виживання.

Автором зроблено висновок, що соціальна безпека – це стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз порушення їх життєво-важливих інтересів, прав, свобод, яка є властивістю соціальної системи, а соціальна політика – це заходи, спрямовані на покращення якості функціонування соціальної системи, у тому числі й на покращення забезпечення соціальної безпеки. В той же час, об'єктами соціальної безпеки є всі основні елементи соціальної системи: особистість, соціальна група, соціальна спільність. Соціальна безпека забезпечується заходами запобігання реалізації ризиків, загроз та небезпек для суспільства, які виникають із соціальних процесів, а отже, основним завданням системи забезпечення соціальної безпеки стає контроль за цими процесами. Інструментами вирішення проблем життєдіяльності держави у межах соціальної безпеки та механізмів є системи: освіти, науки й культури; охорони здоров'я країни та добробуту; фізичної культури, туризму та спорту; роботи з молоддю; соціального страхування, пенсійного та іншого забезпечення; суспільної безпеки, боротьби з правопорушеннями та злочинністю; соціального захисту населення, осіб із обмеженими можливостями. Цілком очевидно, що системи мають свої органи управління, спираються на відповідне фінансування, нормативно-правову базу, кадровий потенціал, територіальні органи управління (як правило) та місцеві установи.

Ключові слова: державне управління, публічне управління, безпека особистості, соціальні механізми, соціальна безпека, управління безпекою.

The article comprehensively investigates and highlights the formation of general theoretical characteristics of social mechanisms in the management system of personal security.

It argued that at the present stage of formation of the Ukrainian process of reforming the state and social order in a wide range of dangers, social dangers and threats occupy a prominent place. Deepening crisis processes, serious mistakes and miscalculations in the implementation of radical reforms have contributed to the achievement of critical values of social losses. Integral indicators of society's social ills and declining security are deteriorating demographic characteristics that reflect the general state of the gene pool, increasing deviant manifestations, declining living standards of the majority of the population, growing social differentiation by property, excessive income polarization, significant social destruction. Currently, there are also many problems that suggest the decline in social security, serious social dangers and threats that hinder the effective

implementation of government action to protect their country. The problem of social security from ancient times has been, is and obviously will be among the priority and most important areas of national security, its non-military components. It is the activity of man, the state, the world community to identify, prevent and eliminate those factors and circumstances that can deprive people of fundamental material and spiritual values, harm them, close the way for development and even survival.

The author concludes that social security is a state of protection of the individual, social group, community from threats of violation of their vital interests, rights, freedoms, which is a property of the social system, and social policy – measures to improve the quality of the social system. including on improving social security. At the same time, the objects of social security are all the basic elements of the social system: individual, social group, social community. Social security is provided by measures to prevent the realization of risks, threats and dangers to society arising from social processes, and therefore, the main task of the social security system is to control these processes. The tools of solving the problems of the state within the framework of social security and mechanisms are the systems: education, science and culture; national health and welfare; physical culture, tourism and sports; work with youth; social insurance, pension and other security; public safety, the fight against crime and delinquency; social protection of the population, persons with disabilities. It is obvious that the systems have their own governing bodies, based on appropriate funding, regulatory framework, human resources, local governments (usually) and local institutions.

Key words: *public administration, public administration, personal security, social mechanisms, social security, security management.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення українського процесу реформування державно-суспільного ладу у різноманітному спектрі небезпек, чільне місце займають соціальні небезпеки і загрози. Поглиблення кризових процесів, серйозні помилки та прорахунки у здійсненні радикальних реформ сприяли досягненню критичних величин соціальних втрат. Інтегральними показниками соціального неблагополуччя суспільства та зниження рівня його безпеки є погіршення демографічних характеристик, що відображають загальний стан генофонду, зростання девіантних проявів, зниження рівня життя більшості населення країни, зростаюча соціальна диференціація за майновою ознакою, надмірна поляризація доходів, значне руйнування соціальної. В даний час існують також безліч проблем, що дозволяють стверджувати про зниження соціальної безпеки соціуму, серйозні соціальні небезпеки та загрози, що ускладнюють ефективно здійснення діяльності влади із захисту своєї країни. Проблема соціальної безпеки з найдавніших часів була, є і, очевидно, буде серед пріоритетних і найважливіших напрямів забезпечення національної безпеки, її невійськових компонентів. Це діяльність людини, держави, світової спільноти з виявлення, попередження та усунення тих факторів та обставин, які здатні позбавити людей фундаментальних матеріальних та духовних цінностей, завдати їм шкоди, закрити шлях для розвитку та навіть виживання. Світовий досвід показує, що впоратися з кризою практично неможливо без забезпечення в країні стабільної соціальної обстановки та соціальної сфери життєдіяльності, що нормально функціонує. Відтак, сьогодні проблема забезпечення соціальної безпеки особливо актуальна для України, оскільки в історії країни

ніколи не стояло так гостро питання безпеки, як в даний час. А отже, у цих умовах сама логіка позитивної орієнтації соціального життя вимагає системного аналізу соціальних небезпек і загроз, критичного сприйняття дій з їх недопущення, побудови нової парадигми національної безпеки, провідним компонентом якої виступить концепція соціальної безпеки, що сприяє оптимізації соціальних процесів у суспільстві, що здійснює перехід до ринкової економіки.

Практична реалізація концепції соціальної безпеки забезпечить достатній, з точки зору прогресу суспільного розвитку, рівень добробуту, доступність основних життєвих благ для більшості людей, гарантованість необхідного рівня соціального захисту, створення рівних можливостей соціальної мобільності для всіх груп і верств населення, їх активної участі в управлінні суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні уявлення про рівень наукової розробленості досліджуваної проблеми, її соціологічне та соціально-філософське осмислення, можна скласти на основі значного кола наукових праць, що відносяться до різних періодів державно-правового розвитку та різних сфер вітчизняної науки, зокрема сучасні дослідження науковців І. Гришової, І. Грищенко, О. Дяченка, О. Ковальнової, О. Ніколюк, І. Мищака, О. Резнікова, Б. Парахонського, В. Хаустовой, Т. Шабатури, Г. Яворської та ін., натомість досі є недостатньо дослідженими питання визначення та обґрунтування теоретичних та прикладних аспектів соціальних механізмів у системі управління безпекою особистості.

Внаслідок чого метою даної статті є наукове обґрунтування та дослідження соціальних механізмів у системі управління безпекою особистості.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, соціальна система – це сукупність елементів (особистості, різних соціальних груп, верств, соціальних спільностей), що перебувають між собою у певних відносинах та зв'язках і утворюють певну соціальну цілісність, де основними елементами соціальної системи є: особистість, соціальні групи та соціальні спільності [1, с. 100]. Тоді як соціальна група може визначатись як об'єднання людей, які мають спільний значущий інтереси чи певну ознаку, засновану на їхній участі у певній діяльності, пов'язаній системою відносин, що регулюються формальними або неформальними соціальними інституціями. Всі елементи соціальної системи є об'єктами забезпечення соціальної безпеки, отже, можна дати наступне визначення соціальної безпеки як стан захищеності особистості, соціальної групи, спільності від загроз порушення їх життєво-важливих інтересів, прав та свобод [2, с. 282].

В науковій літературі нерідко поняття «соціальна безпека» поглинається поняттям «економічна безпека» [3, с. 390]. Зрозуміло, що соціальні та економічні ризики та загрози різні, відтак, не слід змішувати поняття соціальної безпеки та соціальних наслідків порушення економічної безпеки: якщо перше містить у собі прямі соціальні ризики та загрози, то друге – опосередковані реалізацією економічних ризиків та загроз [4, с. 19]. Нарешті, викликає питання співвідношення понять «соціальна безпека» та «соціальна політика», які часто сприймають як тотожні поняття, що невірно, так як соціальна безпека – це властивість соціальної системи, а соціальна політика – це система заходів, що проводяться суб'єктом господарювання (звичайно державою), спрямованих на покращення якості та рівня життя певних соціальних груп. Соціальна політика, по суті, це заходи, спрямовані на покращення якості функціонування соціальної системи, у тому числі й на покращення забезпечення соціальної безпеки [5, с. 128].

Окрім того, варто зауважити, що існує й поняття соціальних гарантій, яке нерозривно пов'язане із системою забезпечення соціальної безпеки. Зокрема, у соціальних державах – соціальні гарантії забезпечуються також їх фінансуванням за рахунок коштів державної скарбниці та механізмами публічного фінансового менеджменту. Таким чином, соціальні гарантії служать цілям соціальної безпеки тією мірою, якою це можна досягти в економічних відносинах у соціальній сфері в умовах адекватного законодавчого регулювання, тому у відповідній частині соціальні гарантії є економічним забезпеченням соціальної політики, а в іншій – соціальної безпеки.

Проте соціальна безпека забезпечується не лише соціальними гарантіями, а й заходами запобігання реалізації ризиків, загроз та небезпек для суспільства. Слід зазначити, що загрози соціальної безпеки виникають не з порушення в суспільстві заборон держави та антисоціальної поведінки, за що можна притягнути до відповідальності, а із самих соціальних процесів під якими варто розуміти сукупність стійких взаємодій, пов'язаних між собою структурними та причинними взаємопов'язаними відносинами, що призводять до руху, переходу соціальної системи, її елементів з одного стану до іншого [6, с. 75].

В науці публічного управління існує концепція, що стан системи – це така характеристика, яка описується певним комплексом суттєвих змінних параметрів, але щоб виразити цей стан, потрібно визначити значення, які вони приймають у даний момент [7, с. 300]. Кожен стан системи характеризується стійкістю, яка зберігається доти, доки елементи системи не починають втрачати свою власність до рівня, коли подальша втрата може призвести до незадоволеності елемента системи своїм становищем, тоді як незначні відхилення системи під впливом довкілля не призводять до зміни стану системи, адже система відновлює такі відхилення, прагнучи рівноваги обміну [8, с. 74]. Нестійкість стану соціальної системи викликається множинними впливами як з боку елементів системи, так і з боку зовнішнього середовища, що створює аналог резонансу. Так, для населення показником незадоволеності є рівень життя, де особливо важливим є економічний рівень життя населення. Якщо відносний рівень його життя починає знижуватися, це призведе до погіршення стану елементів системи соціальної безпеки. Постійним об'єктом соціальної безпеки в загальному вигляді є особистість, її життєво-важливі права і свободи в соціальному стані національної сфери життєдіяльності суспільства, а саме право на життя, на працю та його оплату, на безкоштовне лікування та освіту, на доступний відпочинок та гарантований соціальний захист з боку держави, однак самі об'єкти та суб'єкти соціальної безпеки можуть змінюватися у міру зміни умов розвитку суспільства.

Стан соціальної безпеки у суспільстві перебуває у прямій залежності від рівня життя населення, а соціальна безпека не може бути забезпечена лише діями офіційних та неофіційних владних інституцій, так як потребує сприятливих соціально-економічних умов. За даних умов, основним завданням системи забезпечення соціальної безпеки стає контроль за соціальними процесами та недопущення погіршення стану соціальної системи та її елементів.

В той же час, актуальним постає питання звідки походять загрози безпеці у соціальній сфері? У концепції національної безпеки сказано, що загрозу національній безпеці у соціальній сфері становлять: розширення суспільства на вузьке коло багатих та переважну масу малозабезпечених громадян; збільшення питомої ваги населення, що живе за межею бідності; зростання безробіття, а загроза фізичному здоров'ю нації несе кризу систем охорони здоров'я та соціального захисту населення, що у кінцевому результаті призводить до різкого скорочення народжуваності та середньої тривалості життя в країні, деформації демографічного та соціального складу суспільства, підризу трудових ресурсів як основи розвитку виробництва, ослаблення фундаментального осередку суспільства – сім'ї, зниження духовного, морального та творчого потенціалу населення. Інструментами вирішення цих та інших проблем життєдіяльності держави є системи: освіти, науки та культури; охорони здоров'я країни та добробуту народу; фізичної культури, туризму та спорту; роботи з молоддю; соціального страхування, пенсійного та суспільної безпеки, боротьби з правопорушеннями та злочинністю; соціального захисту населення, осіб із обмеженими можливостями [9, с. 96]. Тоді як кожна система має свої органи управління, спирається на відповідне фінансування, нормативно-правову базу, кадровий потенціал, територіальні органи управління (як правило) та місцеві установи. Виходячи з цього стратегічними цілями соціальної політики є: досягнення відчутного поліпшення матеріального становища та умов життя людей; забезпечення ефективної зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; гарантія конституційних прав громадян у галузі праці, соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, культури,

забезпечення житлом; переорієнтування соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав та соціальних гарантій, що надаються сім'ї, жінкам, дітям та молоді; нормалізація та покращення демографічної ситуації, зниження смертності населення, особливо дитячої, та громадян працездатного віку; суттєве поліпшення соціальної інфраструктури.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що соціальна безпека – це стан захищеності особистості, соціальної групи, спільності від загроз порушення їх життєвоважливих інтересів, прав, свобод, яка є властивістю соціальної системи, а соціальна політика – це заходи, спрямовані на покращення якості функціонування соціальної системи, у тому числі і на покращення забезпечення соціальної безпеки. В той же час, об'єктами соціальної безпеки є всі основні елементи соціальної системи: особистість, соціальна група, соціальна спільність. Соціальна безпека забезпечується заходами запобігання реалізації ризиків, загроз та небезпек для суспільства, які виникають із соціальних процесів, а отже, основним завданням системи забезпечення соціальної безпеки стає контроль за цими процесами. Інструментами вирішення проблем життєдіяльності держави у межах соціальної безпеки та механізмів є системи: освіти, науки й культури; охорони здоров'я країни та добробуту; фізичної культури, туризму та спорту; роботи з молоддю; соціального страхування, пенсійного та іншого забезпечення; суспільної безпеки, боротьби з правопорушеннями та злочинністю; соціального захисту населення, осіб із обмеженими можливостями. Цілком очевидно, що системи мають свої органи управління, спираються на відповідне фінансування, нормативно-правову базу, кадровий потенціал, територіальні органи управління (як правило) та місцеві установи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України : монографія. Київ : Текст, 2005. 350 с.
2. Братусь Ю. М. Системний підхід до аналізу стану великих організаційних систем при прийнятті рішення та управління їх безпекою. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт нац. безпеки України* : зб. матеріалів наук. практ. конф. 16–17 травня 2001 р. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. С. 279–283.
3. Копан О. В. Забезпечення внутрішньої безпеки України: теоретико-управлінські засади. Введення в поліцейську стратегію : монографія. Київ : НАВСУ, 2001. 424 с.
4. Ліпкан В. А. Системний підхід до побудови еталонної моделі системи забезпечення національної безпеки. *Науковий вісник НАВСУ*. 2002. № 2. С. 19–24.
5. Смелянцев А. П. Сутність феномену загроз інтересам безпеки України. *Наук. записки Харків. військового ун-ту. Соціальна філософія, педагогіка, психологія*. Харків : ХВУ, 2000. Вип. VIII. С. 127–130.
6. Хомра О. У. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії. *Стратегічна панорама*. 2004. № 1. С. 73–79.
7. Куценко В. І., Остайфічук Я. В. Трансформація соціальної сфери України: регіональний аспект : монографія. Київ : Оріяни, 2005. 400 с.
8. Гриненко А. М. Соціальна політика : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 309 с.
9. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2003. № 2. С. 94–99.